

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА НАУКИ: ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ

Збірник наукових праць
(За матеріалами X Всеукраїнської науково-
теоретичної конференції
від 15 травня 2025 року)

Житомир – 2025

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Кафедра філософії та політології

**ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М. І. ПИРОГОВА**

Кафедра філософії та суспільних наук

**РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
*Кафедра філософії***

**ІНСТИТУТ КУЛЬТУРОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ АКАДЕМІЇ «ІГНАТІАНУМ»
(м. Краків, Республіка Польща)**

Кафедра філософії культури та релігієзнавства

**ЖИТОМИРСЬКИЙ РЕГІОНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ЦЕНТР
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В УКРАЇНІ**

СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ

Житомирське відділення

УКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ РЕЛІГІЄЗНАВЦІВ

Житомирське відділення

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ ТА НАУКИ:
ВИКЛИКИ СЬОГОДЕННЯ**

*Збірник наукових праць
(За матеріалами X Всеукраїнської
науково-теоретичної конференції
від 15 травня 2025 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою Житомирського
державного університету імені Івана Франка,
протокол № 11 від 30 травня 2025 р.*

Редакційна колегія:

*Кобетяк А. Р., доктор політичних наук, доцент;
Ковтун Н. М., доктор філософських наук, професор;
Козловець М. А., доктор філософських наук, професор;
Соколовський О. Л., доктор філософських наук, професор;
Горохова Л. В., кандидат філософських наук, доцент;
Заглада В. М., кандидат філософських наук, доцент.*

Рецензенти:

Предко Олена, доктор філософських наук, професор, професор кафедри релігієзнавства Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
Сидорук Тетяна, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних відносин Національного університету «Острозька академія»;
Вітюк Ірина, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри журналістики та філософських студій Державного університету «Житомирська політехніка».

А 43 Актуальні проблеми сучасної філософії та науки: виклики
сьогодення: зб. наук. праць / за ред. А. Р. Кобетяка та ін. Житомир :
Видавничий центр ЖДУ імені Івана Франка, 2025. 192 с.

У збірнику вміщено статті та тези доповідей учасників Х Всеукраїнської науково-теоретичної конференції «Актуальні проблеми філософії і науки: виклики сьогодення». У матеріалах авторів акцентовано увагу на фундаментальних проблемах сучасної філософії та науки, екзистенційних викликах для буттєвості людини в умовах війни, проблемах релігійних трансформацій і безпеки у сфері релігійних відносин в Україні та на міжнародній арені, аналітиці суспільно-політичних процесів в умовах глобальних і регіональних конфліктів, актуальних соціогуманітарних проблемах сучасності, проблемах освітньої і виховної діяльності в ситуації соціальної невизначеності, на гуманітарних аспектах розвитку культури.

Автори матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність наданої у доповідях інформації й точність наведених цитат. Точка зору автора не завжди може співпадати з позицією редколегії.

Збірник адресовано науковцям, викладачам, студентам, усім зацікавленим філософськими дослідженнями проблем сучасної цивілізації.

Ситайло Ю.

Православ'я і Візантизм: спадкоємність, трансформація, суперечності... 121-124

Білоцький Ф.

Релігійна мотивація полігамії в ісламі..... 124-128

Зубкова М.

Роль протестантизму в освітньому і культурному житті України..... 128-131

Маркевич В.

Паломництво в часи війни як форма екзистенційного пошуку: між страхом і трансценденцією..... 131-134

Палій В.

Роль Інтернету в релігійній комунікації католицьких церков в Україні... 134-136

5. АКТУАЛЬНІ СОЦІОГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ: ОСВІТА, КУЛЬТУРА ТА ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА

Вергелес К., Куліш П., Беднарчик Т., Калач Д.

Сучасна філософія освіти: виклики та перспективи..... 137-141

Ковтун Н.

Свобода наукового пізнання як соціогуманітарна проблема сучасності.. 141-142

Довгань А.

Моралістика як засіб переконування в навчально-освітньому процесі.... 143-145

Кобетяк А., Войцехівська К.

Парадокс прогресу: розвиток науки і щастя людини..... 145-146

Козловець М., Олійник Р.

Субкультура квадроберів: сутність і форми прояву..... 147-149

Кобетяк А, Зінченко Є.

Жінки на ринку праці: український аспект та європейський досвід..... 150-155

Романюк Р., Соколовська М.

Біотичне різноманіття Житомирського обласного краєзнавчого музею... 155-158

Кукуре С.

Світоглядні аспекти патріотичного виховання латвійської молоді: виклики сьогодення..... 158-159

Мельничук М., Усік В.

Електронний спорт (кіберспорт): індустрія метамодерну..... 159-162

Апанащенко В.

Ціннісні орієнтири журналістської освіти в умовах війни: біблійна етика як основа виховної діяльності..... 162-164

Клименко А.

Інститут сім'ї в Україні: футурологічний проноз..... 164-167

Кочетов Л.

Трансформація морально-правової культури в контексті глобалізаційних процесів..... 168-170

Поліщук Д.

Запровадження безумовного базового доходу в Україні у контексті соціогуманітарних проблем сучасності..... 170-172

5. АКТУАЛЬНІ СОЦІОГУМАНІТАРНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОСТІ: ОСВІТА, КУЛЬТУРА ТА ГУМАНІТАРНА БЕЗПЕКА

Костянтин Вергелес,

доктор філософських наук, професор,
проректор з науково-педагогічної та виховної роботи;

Павло Куліш,

кандидат філософських наук, доцент;

Тарас Беднарчик,

кандидат філософських наук, доцент;

Дмитро Калач,

кандидат філософських наук, доцент,

Вінницький національний медичний університет імені М.І. Пирогова

СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У будь-якому суспільстві освіта тлумачиться як рефлексія цілеспрямованого, багатовекторного, творчого процесу, який містить у собі вироблення ціннісних орієнтацій, моральних норм, різних форм діяльності і соціальної поведінки. При цьому процеси «самовідтворення, функціонування і поступальний розвиток будь-якого суспільства, а в нинішній умовах і всього людства, можливі тільки при невідпинному розвитку всіх його складників. Для цього необхідно, щоб наступні покоління засвоювали і збагачували соціальний досвід набутий попередніми поколіннями, вносили свій вклад у розвиток матеріальної і духовної культури» [1, с. 44]. У всі часи підготовка до професійної діяльності молодого покоління покладалася якраз на систему освіти, яка окрім усього діалектично взаємодіяла з такими соціальними інституціями, як сім'я, церква, трудові колективи, засоби масової інформації.

Стратегічний вектор розвитку сучасного людства визначається кардинальними геополітичними змінами та інтеграційними процесами у глобальному цивілізаційному просторі. Одним з таких процесів можна розглядати рух до духовної єдності людства, який стає в сучасних умовах ще більш актуальним через потреби прискореної психічної та ментальної адаптації до нових геополітичних, економічних і соціокультурних реалій. В останні десятиліття відбувся глобальний і прискорений розвиток новітніх технологій і деякою мірою розмивання жорсткого розмежування національного і міжнародного життя, гуманітарного і природничо-наукового знання. Але, з другого боку в інформаційному просторі відбувалася їх посилена інтеграція на

світоглядному, методологічному й технологічному рівнях зумовлює їх інтеграцію. «Проблеми сучасних глобалізаційних трансформацій та конвергентних технологій, з одного боку, актуалізували, а з іншого – загострили низку філософських і соціальних проблем, пов’язаних з психічними, моральноціннісними і особистісними аспектами існування людини в сучасному глобально технологізованому світі» [2, с. 52].

У такому світі вкрай актуальною стала загроза особистісній ідентичності і загроза втрати особистої свободи, насамперед у контексті повсюдного поширення різних технократичних форм «цифрових в’язниць» і жорсткого соціального контролю через інформаційні технології. Вкрай загрозливими є й сучасні інформаційні і біомедичні технології, які не тільки формують якісно нових механізмів взаємодії людини з технікою, а й істотно впливають на трансформацію свідомості, ментальності і поведінки самої людини. Означені загрози вимагають не лише формування якісно нових професійних якостей працівників, але й розбудови нової моделі освіти.

Як зауважує група дослідників на чолі з К.Вергелесом, на зміну «пануючій «базовій» має прийти «фундаментальна» освіта. Остання, на відміну від першої - це освіта в якій, на основі досліджень найширшого спектру питань «освіти в глибину» й «освіти в ширину», синтезуються гуманітарні, природничі та технічні знання, які мають як фундаментальне так і прикладне значення» [2, с. 52]. Означена фундаментальна освіта має бути відкритою для адаптації у мінливому соціальному середовищі, а й суттєво змінити критерії компетентності і професіоналізму. У широкому розумінні вони мають позначати вже сформовані інтегральні здатності професіоналів вирішувати соціально значущі завдання.

Більше того, ця «здатність передбачає не лише наявність значної кількості здобутих знань, а й можливість їх динамічного оновлення у відповідності з постійно змінними умовами. Основною інтенцією професійно-компетентнісного підходу в освіті має стати різке зростання її практичної спрямованості та соціальної значущості» [2, с. 52]. При цьому сучасні філософсько-соціологічні дослідження науки і технологій, що пропонуються, наприклад, представниками STS разом з проектом АСТ, можуть бути використані як ключові механізми у розбудові нової освітньої парадигми.

Слід враховувати і те, що сучасний світ є доволі конкурентним. І у цьому протистоянні ключову роль відіграють наукові інституції, наукові центри і лабораторії, університети як освітні і наукові центри. Утім, коли ми говоримо про ці центри, то маємо розуміти, що мається, передусім на увазі людина як суб’єкт наукового пізнання, який має бути професіоналом у своїй сфері. «Його діяльність є не чим іншим, як креативним втіленням сучасних принципів

планування, створення, управління, експлуатації, керування і функціонування різноманітних систем» [2, с. 53]. Цей фахівець має бути здатним до самоосвіти, ефективного пошуку знань та інформації, інтеграції нових ідей та креативності, вміння прийняття ефективних рішень у науковій сфері.

Реагуючи на різноманітні виклики, сучасні освітні заклади у цілому, університети зокрема, при підготовці нових професіоналів мають враховувати й те, що новий глобально-технологічний уклад кардинально змінює вимоги до людського капіталу і, відповідно, підходи до освіти, яка формує такий «капітал» (й не просто капітал, а «стартовий капітал») [3, с. 77].

Означені трансформаційні процеси свого часу передбачив ще А.Маслоу, який спрогнозував, що у недалекому майбутньому: «Практично в кожній сфері життя, ми зіштовхнемося з миттєвим старінням і смертю фактів, теорій і методів. Кожен з нас і всі ми разом будь-якого ранку можемо відчувати себе фахівцями з виготовлення хомутів, чия майстерність вже нікому не потрібна» [4, с. 111]. І старітимуть не тільки технології – застарілим стане й психологічний тип людини, котра «сприймає теперішнє як варіацію минулого, губить теперішнє, щоб зробити майбутнє безпечнішим і прогнозованішим, яка настільки невпевнена у своїх силах, що боїться майбутнього». Слід зауважити, що на пророковані А.Маслоу соціальні зміни вже стали реаліями сьогодення. Вони від освіти навчання і виховання «нових людей» – нових не лише за своїми професійними навиками та компетентністю, а, насамперед, за ментально-психологічними характеристиками. Ці «нові люди» (сучасна молодь) «... мусять не боятися змін, вміти зберігати спокій у бурхливому потоці нового і за можливості (і це було б найкраще) вітати все нове... Це мають бути люди, які здатні взяти під контроль стрімке і неминуче старіння щойно впровадженого у виробництво продукту, ледве освоєного способу виробництва. Це мають бути достатньо тямущі люди, щоб у них вистачило розуму не боротися зі змінами, а передбачати їх, і достатньо зухвалі, щоб радіти їм» [4, с. 110].

І, як бачимо постановка, а тим більше розв'язання проблеми формування « нової людини » в сучасному соціокультурному просторі обумовлює всебічний аналіз найрізноманітніших аспектів її буття. Винятком не є й духовні цінності, які супроводжують і на які орієнтується та зрештою спирається людина. Проблема духовності набуває сьогодні ще більшої актуальності, позаяк безпосередньо пов'язана з процесом формування внутрішньо-моральної цілісності та різнобічного світоглядно-мудрого й згуртованого українського народу в якому провідна роль, не лише збереження але й розбудови української держави, по праву належить сучасній українській молоді, яка без перебільшення маніфестує майбутнє нашого народу.

Сьогодні, у ситуації світової глобальної взаємодії особливого значення набуває прогностична функція освіти. Тому нагальною стає потреба створення особливої «проектної логіки», яка сприятиме не тільки більш глибокому осмисленню, але й усвідомленню суті та динаміки сучасних освітніх процесів. Саме така логіка, сприятиме виокремленню інваріантів подальшого соціокультурного розвитку нашої країни та уточнити місце і роль сучасного освітнього процесу в ньому.

Слід звернути увагу й на «те, що останнім часом в наукових дослідженнях доволі швидко розповсюджується ідея складного конструйованого характеру соціально-культурної дійсності. Ця, та подібні їй ідеї, ґрунтуються на низці міждисциплінарних підходів серед яких вирізняються: загальна теорія систем, теорія самоорганізації, теорія катастроф тощо. За допомогою цих ідей та теорій створюються більш складні моделі реальності, у тому числі моделі культури, духовності, освіти. Нині освітньовиховний процес уявляється такою реальністю, яка активно конструюється (твориться) людиною, такою, що має особисту цінність та особистий сенс» [5, с. 10]. Виходячи з цього, вважаємо, що ефективним міждисциплінарним підходом до вивчення сучасної системи освіти має «концепція радикального конструктивізму». Саме вона може сприяти формуванню якісного нового духовного світу особистості. Ця методологія може бути також дуже ефективною для дослідження освітніх процесів як в Україні, так і на глобальному рівні.

Тож, швидка зміна технологій і швидка зміна соціальних умов вимагають від сучасної освіти такого сполучення ментальної стійкості і гнучкості, при якому вона може відповідати викликам сьогодення.

Література

1. Вергелес К.М., Куліш П.Л., Вергелес Т.М. Філософія освіти як методологічна основа навчально-виховного процесу у ЗВО. *Модернізація освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти відповідно до тенденцій розвитку українського та світового ринків праці. Тези доповідей навчально-методичної конференції*. 26 лютого 2025 року. Вінниця, 2025. С.44-46.
2. Вергелес К.М., Куліш П.Л., Школьнікова Т.Ю., Вергелес Т.М. Особистість у сучасному постпостмодерному світі. *Збірник матеріалів науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні питання філософії освіти»*, м. Харків, 28 жовтня 2021 р. Харків: НФаУ, 2021. С.51-56.
3. Вергелес К.М., Куліш П.Л., Школьнікова Т.Ю., Вергелес Т.М. Філософія науки і техніки в сучасному світі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки: науковий журнал*. 2020. Вип. 2 (88). С. 71-79.
4. Maslow A. H. *The Farther Reaches of Human Nature*: Viking Press, 1971. 432 p.

5. Вергелес К.М., Куліш П.Л., Вергелес Т.М. Сучасні проблеми соціокультурної та релігійної трансформації українського суспільства. *СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий висник*, 2023. № 2 (22). С.7-11.

Наталія Ковтун,
доктор філософських наук, професор,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

СВОБОДА НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ЯК СОЦІОГУМАНІТАРНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОСТІ

Свобода наукового пізнання є ключовою умовою наукової творчості та інновацій. Саме від неї у будь-якому суспільстві залежить якість і ефективність наукової діяльності. У сучасному світі свобода наукового пізнання постає перед серйозними викликами, адже відбувається не тільки прискорена комерціалізація наукової діяльності, а й простежується суттєве обмеження наукової свободи через посилення авторитаризму й тоталітаризму в різних регіонах світу та активізацію локальних і регіональних військових конфліктів.

Чи не вперше в історії людства, як слушно зауважував один з фундаторів сучасної філософії науки Т. Кун, свобода наукового пошуку проявилася у давньогрецьких полісах. Саме у Давній Греції сформувалися перші наукові спільноти (філософські школи), які мали автономію у доведенні істинності знання. А державна, політична влада не втручалася в наукові дискусії. Відтак, на відміну від стародавніх цивілізацій Єгипту, Месопотамії, Китаю та Індії, «тільки цивілізація, започаткована культурою давніх еллінів, мала науку, яка справді вийшла із зародкового стану» [1, с. 181].

Якщо говорити про постіндустріальне суспільство, то в другій половині ХХ століття свобода наукового пізнання регулювалася такими універсальними принципами, як універсалізм, колективізм, незацікавленість і організований скептицизм (Р. Мертон). А на початку ХХІ століття в умовах зростаючої комерціалізації і прагматизації наукових досліджень, вчені, насамперед у сфері прикладних емпіричних досліджень, все частіше змушені орієнтуватися на замовників, враховуючи критерії власності, локальності та експертизи (Дж. Зіман). Така трансформація принципів етосу науки не просто значно обмежує свободу наукового пошуку. Вона одночасно підвищує конкурентоздатність таких досліджень на ринку, наближаючи їх до безпосередніх технологічних рішень і впровадження у виробництво.

У контексті сучасного українського наукового дискурсу цікавими є міркування В. Буяшенка, що на заваді для розвитку сучасної української науки в сучасних умовах постав цілий ряд перешкод: вже наявна відсутність кваліфікованих кадрів через «відтік мізків» у розвинені країни та демотивацію науковців через мізерне фінансування наукової сфери; низький рівень академічної доброчесності в академічному і вузівському середовищі; низька інноваційна культура урядовців; девальвація соціального капіталу науки, низький рівень престижності професії науковця; недостатнє знання